

ניצוץ אחד

ניצוץ אחד ופרפראות יקרות משיעורי מורנו
הגה"ח ר' דניאל חיים אלתר שליט"א
ראש ישיבת 'פני מנחם' בעיר"ק ירושלים תובב"א

יו"ר בסיוע הנגיד הרבני הספואר
הרה"ח ר' מאיר מלניק ומשפ' שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

יערף כמטר לקחי
תול פטל אמרתי

(דברים לב, ב)

חול כעל – שהמטר הזה יש בו עוצים לצריות, כגון סולכי
דרכים ומי שהיה צורו מלא יין

תפילת לב נשבר

הקשה אחי וראש רבינו ראש הישיבה מגור שליט"א
בדרך צחות, הנה כאן ראינו שמי שהיה בורו מלא יין
אף הוא עצב ברדת המטר כהולכי דרכים, ולמה לא
הוזכר אף הוא גבי תפילת כהן גדול. דאמרו בגמרא
(שם) שכהן גדול ביום הכיפורים בעומדו בהיכל היה
מתפלל שלא תיכנס לפני הקב"ה תפילת עוברי דרכים
על הגשמים בשעה שהציבור צריך להם, ולפי הנ"ל
יוקשה מפני מה לא התפלל גם כן שלא תיכנס לפניו
תפילת מי שהיה בורו מלא יין.

הוא מותיב לה והוא מפרק לה, שבאמת כבר הקשו
רבים מה מצא הכהן הגדול מאחיו להתפלל דווקא
תפילה זו ביום המקודש בשנה במקום המקודש
בעולם. אכן, ביארו בספרים (עי' שם ברכה ח"ה עמ' קצ"ה) שם
הסביר מקאמרי, אין לך אומלל ועלוב כמו אותו הולך
דרכים, אשר מזה כמה נעדר מביתו, מיטלטל בדרכים
כשצקלונו בידו ופתו הולכת ואוחלת, ובעומדו בישימון
לא דרך לתע מתחיל לרדת גשם זלעפות וכל
הדרכים משתבשות ומתמלאות בוץ. אדם שנמצא
בזוה שפל המצב ולבו שבור בקרבו, יכולה תפילתו
לבקוע ורקיעים, נגד כל טובת הכלל הספונים מעונגים
בביתם. תפילה הגונה כזו שממעמקי הלב, רק כהן
גדול ביום הכיפורים בעומדו לפני ולפנים יכול
לעמוד כנגדה בתפילה אחרת לטובת הציבור. לפי
זה אתי שפיר, שוודאי גם מי שבורו מלא יין עצב
הוא מהגשמים, אבל אין צורך כלל להידרש להתפלל
כנגדו. כי ודאי רבים הצריכים לגשמים עדיפים מאלו
היחידים היושבים על המנוחה ועל הנחלה, בוצרים
בכרמים ובורותיהם מלאים יין. רק כשמדובר ב'לב
נשבר ונדכה', אזי 'אלוקים, לא תבוז' (עי' מהלל ט"ז).

שאל אביך ויגדך (דברים לב, ו)

אב בהשאלה

מסופר (עי' דברי יחזקאל [שנאון]) פסוקים: וי' יחזקאל נלמה [פיענקרוב מרס'ט] פ'ר
ואל' דף טו; שיחות חיים [פיענקרוב מרס'ט] דף א' על הרה"ק רבי אלעזר
בנו של ה'נועם אלימלך' מלידנסק זצ"ל ששמע מאביו
כי סגולה ליראת שמים להכיר את הרה"ק רבי פנחס
מקאריץ. מיד יצא ושם לדרך פעמיו לשבות בקאריץ.
תוך שישב אצלו בעריכת השולחן בסעודה שלישית,
קרא ונאנח הרה"ק רבי אלעזר בהמייה מעומק הלב:
'אוי, טאטע! נפנה אליו הרבי וקרא אליו בלישנא
דגמרא (עי' חולין כ"ה) 'ודילמא לאו אביו הוא'. כי איך יכול
האדם להכריז שבא לדרגה שחי וחש כי הקב"ה אביו.
חדרו הדברים לעומק לבבו, ושתק. כאשר חזר אצל
אביו ה'נועם אלימלך', שח לו כל המעשה. אמר לו
אביו, היה לך להשיב הרי כתיב 'שאל אביך ויגדך'.
שגם אם עדיין

אינך מרגיש שהוא
אביך, אבל יש
בחינה של 'שאל
אביך', כי נית
'לשאל' ולללות'
אב על ידי שיגיד

אָרָאָה מֶה אַחֲרֵיתָם כִּי דוֹר תִּהְיֶה הָמָּה (דברים לב, ב)

השפעת זכירת יום המיתה

ה'חתן סופר' זצ"ל (חנן סופר, פסיקה – נתיבות צדקה ד"ה אלא, דף מג)
מפרש, באופן הרגיל, כאשר האדם מהרהר בסופו שקרב
ובא, בדרך כלל הדבר מעורר אותו לתשובה. אבל
לפעמים יש לך אדם שפל ומגושם, שגם כאשר נזכר
בסופו, אין הדבר מביאו אלא לידי יאוש והוא אומר
לעצמו 'אכול ושתה כי מחר נמות' (פסוקים ט"ז, ט"ח). אדרבה,
מחשבה אודות הקץ הקרב מביאתו לידי חטא והפקרות.
זהו שאמר 'אראה מה אחריהם', אראה מה ההתבוננות
ביום המיתה גורמת להם, 'כי דור תהפכות המה'. דור
ירוד ונמוך, אשר אצלם מחשבה על אחריהם גורמת
להם להיפוך. מי שאצלו אף העצה האחרונה של 'יזכיר
לו יום המיתה' (עי' ברכות ט"ז) אינה מועילה לו, אלא להפך,
מצבו קשה וחמור.

אם שנותי פרק חרפי ותאחזו במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם (דברים לב, מא)

העברת הפורענות על משנאי ישראל

יש שביארו (עי' תפארת אדם לשנת תש"ח) כי בכל השנה כולה
עתים שנוהג הקב"ה במדת הדין ומשנן ברק חרבו
להיפרע ממי שאינם מתנהגים כהוגן. אולם 'ותאחזו
במשפט', בימי המשפט, יש גם 'ידי' הפשוטה לקבל
שבים. כיון שכך, מה הוא עושה, אחרי שכבר הוציא
החרב. לזה אמר 'אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם',
הרי הוא מעביר את הפורענות על צרי ישראל לשלם
להם כל נקמתם הראויה להם, ובני ישראל ניצולים מן
הדין (עי' מלכות ס"ה, ט).

על משקל זה המליצו צדיקים (עי' אמרי איהיה, נצח ד"ה חנן)
שם מהר"ם מפאליס (מה שאומרים בווידי ליום הכיפורים 'ועל
חטאים שאנו חייבים

- עליהם חטאת'.
אם חלילה מצאת
בנו חטא, ראה
הבט מה מצבם
של הגויים אומות
העולם, והשת

ברכת מזל טוב

לידידנו הרה"ח ר' אברהם מרדכי טאומן שליט"א
העורך הראשי של 'אור חדש', המנוח בשקידה ובחכמה את מערכת המכון, ברוב כשרון ודעת
ולאביו ידידנו החשוב הרה"ח ר' ישראל אגשל טאומן שליט"א
לרגל שמחת הבר מצוה לבנו-נכדו הבה"ח חנוך הענין הי"ו
יזו לזכר נחת כסנו ומכל יוצ"ח, לראותם גדלים לתורה ולחיים ולמעשים, מתוך שמוחה והצלחה, שפע רב וס"ד, ולמנוח"ט
מאחלם: ישראל מוזסון, רבני המכון וצוות העורכים של מכון 'אור חדש'

רזא דאחד שיחות ודרשות

עיצומה של 'נעילה' - 'עורו נא, התעוררו נא, כי פנה יום'

מקבל תשובת כל אחד

דברים נפלאים כתב הרה"ק האבני נזר זצ"ל בתשובתו (פ'ר
הער סוף ס' קמ"ד). מעשה נורא בשני יהודים שהתמנו להיות עדי
קידושין, ונודע כי היו מחללי שבת בפרהסיא רח"ל, ושלחו
אליו שאלה האם לבטל את הקידושין, שכן נעשו בעדים
פסולים. נענה ה'אבני נזר' כי אין לבטל את הקידושין, שכן
מסתמא מאז שחיללו את השבת ועד שבאו להיות עדים
- עבר יום הכיפורים ובוודאי נכנסו לבית הכנסת, התענו,
התפללו והתוודו על חטאתם. ואפילו אם היה הווידי מן
השפה ולחוץ, בכל זאת הלא בפסוק נאמר (מלכים ט"ז)
בפיהם ובלשונם יזכרו לו, ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו
בבריתו, והוא רחום יכפר עוון' וגו', ופירש רש"י 'ולבם לא
קפיקם נכון, ואף על פי כן - והוא רחום להם ומכפר עוונם
תמיד ולא השחיתם'. הרי שמעיד עליהם הכתוב, כי גם אם
אמרו בלי כוונה טובה, בכל זאת הקב"ה מכפר על עוונם,
וממילא עדותם מתקיימת.

וסיים שם ה'אבני נזר', כי אמנם לא היה מכשיר אותם בעצם
מה שעבר עליהם יום הכיפורים להיות עדים כשרים, אלא
שאם עיצומו של יום הכיפורים מכפר עליהם, הרי שוודאי
היה להם הרהור תשובה ונעשו צדיקים. עד כאן תוכן דבריו.

והם דברים מופלגים שיש לנו לקחת ולהתעורר בהם, כי
עיצומו של יום מוליד אצל כל אחד הרהור תשובה, בכל מצב
שהוא, ורחום וחנן סולח לנו ומעורר אותנו לשוב אליו באמת.
כפי שאמר הנביא (פסוקים ט"ז, ט"ח) 'אנכי אנכי הוא מוחה פשעך
למענך', והקב"ה פונה לכל אחד מישראל ובכיכול אומר לו,
בני יקירי, 'מחיתי כעב פשעך וכענן חטאתיך' (פסוק ט"ז), ראה
נא כי עתה דומה הנך לתינוק שנולד, ועל כן מבקש אני ממך
'שובה אלי כי גאלתיך'. התעורר בתשובה שלמה, התקרב
לעבודתי, שכן 'כי גאלתיך' - זכית לגאולה פרטית. ובכל עת
יהיו בגדיך לבנים' (קבלת ט"ז) - הישאר זך ונקי כעטור ב'קיסל'
הצח, בכל ימות השנה. ואם כולנו נתעורר בזוה, ודאי נזכה
מהרה לגאולה כללית ושלמה.

ויש לומר על דרך צחות, שלכן בתפילת ערבית - מיד לאחר
תפילת נעילה ואחר חתימת יום הקדוש וכפרתו ומחילתו,
עומדים וזוועקים 'והוא רחום יכפר עוון' וגו', והלא זה עתה
התכפרו כל עוונותינו. ולדברי ה'אבני נזר' יש לומר כי רמז
יש כאן, כי ודאי להתכפר כל העונות, אף אם חלילה היינו
בבחינת 'ויפתוהו בפיהם ובלשונם יזכרו לו, ולבם לא נכון
עמו', שהרי אף על פי כן 'והוא רחום יכפר עוון'. אבל על כל
פנים, אם נתכפרו חטאינו וסר עווננו, אזי לכל הפחות מעתה
ואילך יתעורר הרהור תשובה אמיתי בלבנו, לשוב אליו לשמור
חוקיו ולעשות רצונו באמת.

הזמנות אחת בשנה

הגאון רבי מנחם צבי טאקסין זצ"ל בעל 'עטרת חכמים' היה
מגיד מישרים דקמניץ. שנה אחת קודם נעילה נשא דברי
כיבושין לעורר את העם לתשובה. וישא משלו ויאמר, מעשה
בעני אחד בן טובים שהיה זקוק עד מאוד למזון כדי להחיות
את נפשו ונפשות אנשי ביתו. יום אחד שמע כי בעיר רחוקה
מתגורר גביר אחד בעל לב טוב אשר כל הדופק על פתחו
מקבל סכום נכבד שיש בו סיפק לחיות שנה תמימה, ברם
הוא מקבל קהל רק ביום מסוים בשנה, בשעה אחת מן היום,
ובאותה העת - כל הפושט יד נותנים לו.

ויצא העני לדרכו אל הגביר הלזו. אכן כיון שלא היה בידו
כסף להוצאות הדרך, היה מבקש טובות מעוברי אורח שיקחו

עליהם חטאת. 'עליהם כרת ועירירי', 'עליהם ארבע מיתות בית דין, סקילה, שריפה, הרג וחנק'.

הוא יהושע בן נון (דברים לב, מד)

פג תוקף האות י'

ביאור נפלא איתא מרבי יהודה ליב סירקיש זצ"ל [בין הב"ח] (ליט. ת. סף), בטעם הדבר שכאן חזר לקרוא ליהושע בן נון בשמו הראשון 'הושע' שהיה לו טרם הוסיף לו משה רבו אות אחת על שמו. לפי שאת האות י' שנתן לו משה רבינו לקח משמה של שרה, שבתחילה נקראה 'שרי', ושינה ה' את שמה ל'שרה', ואז באה האות י' בטענה למה נטלו משמה של אותה צדקת והבטיח

לה הקב"ה שיחזירנה בתחילת שמו של צדיק (ברר מ. 6). ועתה בואו חשבון. אימתי ניטלה האות משרי, בהיותה בת פ"ט, שהרי מאורע זה היה שנה קודם ללידת יצחק. וכל שנות חיי שרה היו קכ"ז, נמצא שהחסירו את האות משמה למשך ל"ח שנים, מעת היותה בת פ"ט ועד היותה בת קכ"ז. ואימתי קיבל יהושע את תוספת האות י', בפרשת שילוח המרגלים בשנה השניה ליציאת מצרים, וכעת עברו עליו מאז ל"ח שנים, הרי שכבר פג תוקף טענתה של אות זו, לכן חזר להיקרא בשמו 'הושע' כבתחילה.

כבר אינה נצרכת

וה'כתב סופר' ביאר, כי לא נוספה לו אות זו אלא על שם הבקשה י-ה יושיעך מעצת מרגלים, לסעוד

ולתמכו להלך בצדקו, אך עתה שנעשה מנהיג ישראל כבר אינו צריך לכך, שהרי 'המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו' (פסח ב. טו), על כן חזר שמו כבתחילה 'הושע בן נון'.

כי מנגד תראה את הארץ

ושמה לא תבוא (דברים לב, נב)

להישמר מארציות

דרש המגיד מזאלאוץ זצ"ל [תלמיד המגיד מזלוטשוב זצ"ל] (ברית אברהם), 'כי מנגד תראה את הארץ', מי שרואה את הארציות כמנגדת לו, 'ושמה לא תבוא' הרי הוא ניצל שלא ליפול לתוכה.

דוא דאחד - המשך מעמוד א

קורא ומעורר, כי תכף בעוד שעה קלה 'דודי חמק עבר. ביקשתיהו ולא מצאתיהו, קראתיו ולא ענני' (ישעיה ב. ו). ומי אכזר כי לא יעירנו,

לבקש בעד הנפש בשעה גדולה ונפלאה זו.

לבקש בעד הגאולה

וכבר אמרו צדיקים כי הזמן הזה מסוגל ביותר, לא רק עבור בקשות פרטיות, אלא להתחנן ולבקש על הגאולה השלמה, על ישועת הכלל שנוכה לצאת מצרת גלות המרה שבה שם שמים מחולל. וכפי שכתב הרה"ק הישמוח משה' זצ"ל (לר"כ מאמר קודם נעלה) כי עיקר צעקתנו צריך להיות על כבוד שמו, והביא בשם הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זצ"ל לפרש את הפסוק (מסעי ק"ב 6) 'תפילה לעני כי יעטוף', מלשון איחור, כמו 'ובהעטף הצאן' (בראשית ל טו), והיינו שכל התפילה הוא על כך שה'עני' הוא משיח צדקנו שעליו נאמר (דברים טו ט) 'עני ורוכב על חמור', כי 'יעטוף' - יאחר מועדו וזמנו לבוא. והביא שם רמז שמצא לדבריו כי בתפלת נעילה ראוי להיות דייקא על איחור ביאת ה'עני' הזה כי 'נעילה' אותיות 'להעני', והבן.

ויש כאן בדבריו רמז גם למשל שאמרנו לעיל, 'להעני' ההולך ממקום למקום לבקש על נפשו והוא מאחר ונרדם ואינו מתפלל כראוי, ועלינו להתעורר מתרדמת הזמן ולבקש על נפשנו בכל כוחנו מאת אבינו מלכנו החותך חיים לכל חי.

נר למשיחי' - ניצוץ התשובה

יתכן להעמיס רמז נוסף על ענין זה, כי 'נעילה' היא נוסריקון 'עריכת נר לבן ישי המשיח', כפי שאומרים בתפילות הימים הנוראים והוא על פי מה שאמר דוד (מסעי ק"ב ט) 'ערכתי נר למשיחי', ולכאורה מדוע צריך לערוך ולהכין נר למלך המשיח. אלא 'נר' מרמז לבעל תשובה המאיר בכל העולמות, וכפי שמצאנו בדברי חז"ל (סנהדרי ויכ"ט טז) על 'נתן צדוציתא' וכן על מר עוקבא שהיה בעל תשובה ודלק על ראשו נר מן השמים (סנהדרי טז ויכ"ט טז). ונראה לומר, כי לא רק מי שהוא במדרגה רמה, אלא כל איש ישראל ששב בתשובה על מעשיו, מתגבר מעט על יצרו הרע, ומוותר אפילו קצת מהרגילות שלו למען שמו יתברך - זוכה להדליק נר קטן על ראשו, נר חיים (שם טז טז) סמכת תענית מרן פורס אור אור ק"ח).

וזה הביאור ברמז האמור ש'נעילה' נוסריקון 'עריכת נר לבן ישי המשיח'. כי מלך המשיח יושב ומצטער וממתין לראות מתי יבוא הנר הזה, מתי יתעוררו בני ישראל בתשובה שלמה ויידלק נר על ראשם לקיים 'ערכתי נר למשיחי', ותבער כל הגולה כולה כמדורת אש של קדושה ותשובה. והנרות הללו קודש הם והם גורמים שכבר לא יעטוף העני ולא יתהמה אלא מהרה יבוא ויאיר כאור יום חשכת לילה.

'תקיעה' - קביעות של קיימא

לכן תוקעים תקיעה גדולה בסיום תפילת נעילה, ורמז עצום ורב יש כאן. כפי שכתב הרה"ק רבי אליהו לערמאן זצ"ל בספרו 'אזור אליהו' (לוי"ט) כי הגם שיש לתקיעת השופר בעת נעילה סודות נעלמים, בכל זאת יש בה טעם בדרך הפשט, כי לשון 'תקיעה' היא מלשון קביעות בחזקה, כמאמר הפסוק (שפיטרי כ"ב) 'ותקעתי יתד במקום נאמן', היינו דבר שהוא נתקע בחוזק שלא יזוז משם.

ובא ללמד אותנו כי ביום הכיפורים כל אחד שב בתשובה ולבבו נוטה אחר דבר הקב"ה ובפרט בעת נעילה בשעה שאומרים 'שמע ישראל' וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים במסירות נפש. אך לא די בכך, אלא תוקעים תקיעה כדי להזכיר לנו שיישאר זאת בלבנו תמיד בבחינת 'ותקעתי יתד במקום נאמן'.

והדבר מדוקדק שפיר בלשונו הזהב של ה'ארחות חיים' (סיען פח) כי במוצאי יום כיפור ותוקעים יתד ראשונה בסוכה. והוא כדברינו, להמשיך לכל ימות השנה את הקבלות הטובות שקיבלנו על עצמנו ביום הכיפורים, שיהיו תקועות בחוזק בהמשך הימים, בחג הסוכות ומכאן ואילך לכל השנה. והעיקר שתהא לנו אפילו קבלה קטנה, אבל קבלה נאמנה וקבועה, שתהא תקועה בלבנו כיתד שלא ימוט, בבחינת נר שיאיר לו בכל השנה לקבל עול מלכות שמים באמת ובתמים, ובזכות ההתעוררות והתפילה נזכה שתקובל תשובתנו ונחתם לחיים טובים, ועם נר זה נלך לקבל פני משיח צדקנו במהרה בימינו, אכי"ר.

(משנה מן דרשה קודם תפילת נעילה - יום הכיפורים תשפ"ד)

אותו על העגלה, וכך היה עובר ומתקדם מעיירה לעיירה ומכפר לכפר, עד שהגיע סמוך לביתו של הגביר באותו היום המסוים. לאחר

כל המסע הארוך, היה העני עייף ויגע מאוד מטרחת הדרך, וביקש מיהודי אחד מאנשי המקום שיואיל להכניסו לביתו שיוכל לנוח שם מעט ממעל הדרך, בטרם תבוא השעה המיוחלת, בה יבוא אל הגביר. ויעתר אליו היהודי, וכינסהו אל ביתו, וישכב ההלך וישן.

כאשר קרב המועד, ניגש בעל הבית אל העני וניסה להעירו כפי שהתבקש על ידו. רבי יהודי, זעק המארח, הנה באה שעתך, שעת גאולתך. הנה, השעה אליה כה ייחלת, באה. אבל העני היה עייף כהוגן, ודחאו שיניחנו לישון עוד זמן מה. המתין המארח מעט, והנה כבר החלה השעה הגורלית. פנה וקרא בקול לאביון הנרדם, להקיצו מתרדמתו. אולם העני בשלו, מתחנן שיתן לו עוד מעט לישון, כי עייף הוא עד מאוד. משחלפו להם הרגעים הקרים בזה אחר זה, ובעל הבית הבין כי כעת ההזדמנות האחרונה לקום ולרוץ אל העשיר, כי תכף כלה המועד שבו דלתו של הגביר פתוחה לכל, ניגש אל העני וטלטלו כהוגן, כשהוא זועק אליו, ריקא, הלא אם לא תלך עכשיו לבקש מעות לקיומך - לא יהיה לך במה להחיות עצמך כל השנה. ואין תתפתה כעת 'להרוויח' כמה דקות של שינה, כאשר פרנסתך ופרנסת אנשי ביתך תלויות לך מנגד...

בעל הבית 'אכזרי' זה, הגוזל את שינתו של ההלך העני - אין רחמן כמוהו. ואדרבה, אילו היה בעל הבית 'מרחם' על העני ומניחנו בתרדמתו, הלא אטום לב הוא, ואין לך רשעות גדולה מזו. וגרוע מכך, בעל הבית רע מעללים אשר במקום להקיץ את העני, מגיף את התריסים ומחשיך החדר, למען ישקע ההלך עוד בתרדמתו. כמה אכזר הוא איש זה, אשר גודע באחת את כל ייחולו של האביון לכל השנה כולה.

מה לך נרדם?

והנמשל מובן מאליו. דרך ארוכה ומפותלת עושים אנחנו עד לרגעי השיא של 'נעילה'. מאז ראשית ימי אב, ובהמשך בחודש אלול ובימי הסליחות, בימי ראש השנה ובימים שבין כסה לעשור, וביום הכיפורים עצמו מאז 'כל נדרי' ועד לשעת נעילת השערים. עשינו את הדרך הארוכה, והנה אנחנו עומדים בזמן המסוגל, בשעה הנדירה אשר בה 'אתה נותן יד לפושעים' - הקב"ה פושט את ידו אלינו להוציאנו לגמרי ממצבנו העגום.

פותחים את הארון, ושערי שמים, שערי רחמים ורצון, פתוחים לרווחה כפתחו של אולם. אין ערוך ואין חקר לשעה נעלית ומרוממת זו של 'נעילה' אשר עצם הזכרת שמה מעלה רטט וזיע. וכשמה כן היא - השעה האחרונה טרם נעילת שערים.

כמה נואל האיש אשר בהגיע תפילת נעילה, לבבו ישן בקרבו ואינו מתעורר לצעוק אל ה' בתפילות ובתחנונים מעומק הלב, 'ותתמנו בספר החיים' כדי שיוכה לשנה טובה ומתוקה, לחיים טובים ברוחניות ובגשמיות, לשנת ברכה וישועה, לישועת הפרט וישועת הכלל, ולביאת המשיח והגאולה השלמה ברחמים גדולים. הלא עכשיו היא עת הפרנסה לשנה הבאה כולה, שעת הכושר הקובעת את צורת השנה כולה, מהחל ועד גמירא, ברוחניות ובגשמיות, בבריאות ובפרנסה, ביישוב הדעת ובהשגה אלוקית, ומה לך נרדם.

כמה אכזר איפוא הוא היצר הרע, הנותן לאדם לישון דייקא בשעה זו ועושה כל טעדיק, מחשיך ומגיף את התריסים, מרדים אותו ומגביר את עייפותו, כדי שהאדם יישן ולא ירגיש.

ואמנם אין היצר משטין ביום הכיפורים (במדרש י"א וי' ויכ"ט טז), אך כבר הרגיל את האדם מבעוד מועד, במהלך כל השנה כולה, לשקוע בתרדמתו ובאטימות לבו, עד שביום הכיפורים, ישן האדם מעצמו מכח השפעת סמי ההרדמה של היצר.

'קום קרא אל א-לוהיך'

והפסוק זועק לנו את זעקת רב החובל על יונה, הנקראת במנחה, כהקדמה ל'נעילה' (י"א טז) 'מה לך נרדם, קום קרא אל אלוהיך אולי יתעשת האלוקים לנו ולא נאבד'.

וכבר בשחרית יוצאת הזעקה (ובכן ואלה כדברים) 'היום יכתב בספר הזכרונות החיים והמוות', ואם כן איך אתה יכול לשקוע בתרדמתך ובתמיהו לך. 'אנא כנה, עורי נא, התעוררי נא, עמדי נא, התייצבי נא, קומי נא, חלי נא, בעד הנפש חני נא, פני דר עליון'. עורי מהרה, שלא להחמיץ את השעה הנעלית. והלא לימדונו חז"ל (ר"ע י"א ויכ"ט טז) שיש עשרה 'דרשו ה' בהמצאו, קראוהו בהיותו קרוב' - 'אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים'. והנה כעת ברגעים האחרונים של 'המצאו' והיותו קרוב, 'קול דודי דופק',

ניצוץ אחד

יום הכיפורים

ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים (בא)

לא בדרך אגב

אמר המגיד מקוֹז'ניץ זצ"ל כי לאו רבותא היא, שכן איך יארע מכשול חמור כזה לאדם הקדוש והנעלה ביום הקדוש והנעלה. אלא שהוא מלשון 'אם תלכו עמי קרי' (ויקרא טו, כא), שפירושו בו רבותינו שהוא לשון עראי ומקרה (פי רש"י שם, ועי' רש"י במדבר כג, ז). והכוונה שהכהן הגדול לא עשה את העבודה בקרירות ובאקראיות, אלא עם כל המחשבה הרצויה ובהתלהבות ויוקרת.

כמה נאים ומאירים הדברים על פי רעיון שאמר אדמו"ר ה'פני מנחם' זצ"ל על מאמר התנא (יומא פה:) 'האומר אחטא ויום הכיפורים מכפר, אין יום הכיפורים מכפר'. היינו, שאם בזמן החטא סמך על כפרת יום הכיפורים, לא יתכפר לו. וקאמר עלה בגמרא (פ) 'לימא מתניתין דלא כרבי', כי רבי סובר שיום הכיפורים מכפר אף בלא תשובה, ולפי שיטתו הרי אף לאותו 'אומר אחטא' צריך להתכפר, כי מה גרע בכך שסמך על יום הכיפורים, והלא ממילא מכפר הוא לכולם. ומשני שם בגמרא, 'אגב שאני'. ופירש רש"י: מאחר שעליו הוא סומך לחטא - אינו מכפר. כי גם לרבי הסובר שיום הכיפורים מכפר אף בלא תשובה, אבל לא כאשר הוא חוטא על גב כפרת יום הכיפורים, היינו שחוטא בהסתמך על יום הכיפורים. עבור איש זה, לא יכפר יום הכיפורים.

ואדמו"ר זצ"ל מצא רמז נוקב בתירוץ הגמרא. כי 'לשאנים שבים', היינו אלו שאינם שבים כדבעי. שאינם באים ליום הכיפורים במחשבה הנכונה ובהכנת הלב כפי הנדרש. ובכל זאת מכפר הוא גם לאותם אלו. אבל 'אגב שאני'. מי שבא אליו באופן של 'אגב', כמי שבא מהצד, שאינו חווה ומרגיש מאומה, ואין מאמין ומתחבר כלל למה שעובר עליו, לאדם זה לא יעזור עיצומו של יום כלל.

הוא אשר דיבר המגיד מקוֹז'ניץ, שלא אירע קרי לכהן גדול, אלא תמיד הגיע ליום הכיפורים כשהוא מכוון לקדושת היום ולעבודת הקודש כדת כראוי וכנכון.

בְּכָל יוֹם הֵיְתָה דִּקְהָ

וְהַיּוֹם דִּקְהָ מִן הַדִּקְהָ (פג)

להתחרט גם על חטאים קלים

כתב ה'כילי יקר' בספרו 'עוללות אפרים' (דב מנחם רפנט) בטעם איסור נעילת הסנדל ביום הכיפורים, שהוא כדי שיורגשו כך גם האבנים הקטנות בשעה שילכו עליהן. ובוזה יתן האדם לב להרגיש גם בחטאים הקטנים שהוא דש בעקביו.

על פי דבריו רמז בזה 'האמרי אמת', שלכך היה מחזיר הקטורת למכתשת בערב יום הכיפורים, שתהא דקה מן הדקה (עי' כתיבות ה: ירושלמי יומא פד ד"ה), לרמז כי בערב יום הכיפורים על האדם לשוב אף מחטאים קלים הנחשבים דקה מן הדקה.

לומר לך כל האוכל ושותה

בתשיעי, מעלה עליו הכתוב כאילו

התענה תשיעי ועשירי (אב)

אכילת תשיעי כשני ימי תענית

'בשפת אמת' עמד על לישנא דגמרא, למה אמרו 'כאילו התענה תשיעי ועשירי', והרי עשירי אינו 'כאילו', שהרי עשירי הוא בתענית ממש. ויותר היה נכון לכאורה לומר 'כאילו התענה תשיעי'.

עֲשֵׂה לְמַעַן עֲוֹה, עֲשֵׂה לְמַעַן פְּאָרְךָ, עֲשֵׂה לְמַעַן צְדָקָתְךָ (סליחות)

תפילין על הארץ

'עוזה' היינו תפילין, שכן 'בזרוע עוזה' (ישעיה סב, ח) - אלו תפילין (ברכות א), לפי שהתפילין הן על הזרוע שביד (ועי' משן חכמה שמות יג ט), וכן פאר היינו תפילין, שנאמר (יחזקאל כד, ח) 'פֶּאֶרְךָ חֲבוּשׁ עֲלֶיךָ' (ברכות יא, טז; סוכה כה: ויז), והיינו במקום תפילין שבראש (פי ר"ב כ"ג ע"י; ועי' פסח שמות יג ט). עמד והמליץ הרה"ק רבי שלמה לייב מלענטשנא זצ"ל (עי' תולדות אדם [יוסף חרל"ס] סוף הספר עמ' 247): רבנו של עולם, עשה למען פארך! הלא אף מי שאינו צדיק מופלג, אלא סתם יהודי פשוט קל שבקלים, אם אירע חלילה ונפלו התפילין בשגגה על הארץ, מיד הוא ממנה, מרים אותן ומנשקן בחרדת קודש, ותכף מקרבן לחיקו לשומרן מכל משמר, ואף יוסיף ויתענה או יתן צדקה הרבה על המאורע המצער שקרה. ואילו אתה, רבנו של עולם, ראה זה כמה האריכה הגלות, ותפילין שלך, דכתיב בהו' (שפאלג ז, א) 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ' (ברכות א), מתגלגלות בבזיון בחוצות ומוטלות זרוקות כדומן על פני האדמה במקום רפש וסואבהוטיט היום, ואיך זה ברוב צדקתך תחשה ותשנוק זמן רב כל כך. [ויש שהביאו בדומה לזה מהרה"ק מלצנהוט (פי הג"פ חפצת נים ד"ה ע"ב ע"ה), והרה"ק ממונקאטש (שער יסען, חסרי, יסע רב אות ה) הביאו בשם צדיקים סתם, ויש שהביאווה בשם הרה"ק מברדיטשוב (פי דור דשם - ח"ק-תרכ"ג צנצנ"ה אות א)].

ובנוסח אחר אמרו משמיה דהסניגור הגדול הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל (פי רבי הוסיג לנה"ק מליאלינא [לבוז תר"ן] סוף ח"א לקו"ט ד"ה כי תשא, פא: גרסא דיקתא [סניגור תר"ן] בחקו"ט ג ד"ה א"י בנקדס), שכה אמר לפני יושב מרומים: מרא דכולא עלמא! מוכרח אתה למחול את עוונותיהם של ישראל. כי אם לאו, אלך ואגלה לכל שהתפילין שלך פסולות הן חלילה. שכן איך ייכתב בהן על ישראל 'גוי אחד בארץ' ועודם שרויים בחטאיהם. על כן כל תשא עוון וקח טוב. [ויש שהביאווה משם הרה"ק הרבי ר' זושא זצ"ל (פי אמרי נדירים [יטומיר תרכ"א] ד"ה) או מהרה"ק מרוזין זצ"ל (פי נא"ל שלמה מערכת ה"ה אות ב, ועי' רבי הוסיג גרסא דיקתא פ"ה)].

זהו 'עשה למען עוון', עשה למען פארך, עשה למען צדקתך'. עשה למען תפיליך, של יד ושל ראש, ולא חלילה יהאו בתפיליך איזה פסול או פגם, שלא כצדקתך אשר ודאי תחוש לשלמות התפילין ולכבודן (ועי' מחזיר מנל השם [וולפך תר"ן] עמ' רפג סידור לור לפרס [יטומיר תרכ"ד] עמ' רפנט).

לִידַעַ מַחֲשַׁבוֹת בְּיוֹם דִּין

לְכוּבֶשׁ פְּעָסוֹ בְּדִין (פיוט לא-ל עורך דין)

ולבם לא נכון עמו

אמר בזה ה'ישמח ישראל' זצ"ל (ר"ה אות ט), להודיע כמה ארך אפים לפניו. אחר שהקב"ה 'יודע מחשבות ביום דין', שפיר צריכים אנו 'לכוּבֶשׁ כעסו בדין'. שאף בשעה שעומד אדם בימי הדין ושפתיו בבקשת רחמים ותחנונים ליכות לכפרה, עם כל זה אין פיו ולבו שוים, ומחשבתו בל עמו כלל.

וכמו שאמר בזה 'ב'תורת חובות הלבבות' (יחזק המעשה): 'ואפשר שיבקש כפרת המקום בלשוננו, והוא רץ במחשבתו ובמחשבותיו להמרותו. ועל זה אמר אחד החסידים: בקשת כפרתנו זו צריכה לבקשת כפרה'. ואף על פי כן כמה רחמים לפני המקום, שאף במצב כזה 'כוּבֶשׁ כעסו בדין'.

בִּי אַתָּה סִלְחֵן לְיִשְׂרָאֵל וּמַחֲלֵן לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל דּוֹר וָדוֹר

(ברכת קדושת היום)

'סלחן' ולא 'סולח'

מהו 'סלחן' ו'מחלן', ולמה לא אמר בלשון הרגילה 'כי אתה סולח לישראל ומוחל לשבטי ישורון'.

אלא, פירש הרה"ק רבי ישראל מרוזין זצ"ל (הכלה מרדכי למהרש"ם מברסלב, ז"ה אות יב) כי בדווקא הוא כן. והוא על פי דברי הגמרא (ב"מ ג) שדרשו לגבי פריקה וטעינה, בהא דכתיב 'רובץ' (שמות כג ט) - 'ולא רבצן', שאין החיוב אלא אם החמור רובץ באופן אקראי, אבל לא אם רגיל בכך תדיר. לכך אמרינן הכא בדווקא 'סלחן' ו'מחלן', כי הקב"ה הוא סולח ומוחל תדיר, אף לאלו שנפלו בחטא וכבר שבו בתשובה בעבר ושוב נכשלו ושבם עתה בתשובה חוטאים השונים בחטאם שנה אחר שנה, לכולם הוא מכפר 'ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה'.

עַל חֲטָא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּיצַר הָרַע (וידוי)

עבירות של 'לשם שמים'

הקשו בזה, מהו 'על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע', וכי עד כהכל שאר העוונות שאנו מזכירים ב'על חטא' לא היו כל אלו האינם עבירות בעל ידי יצר הרע.

אכן, יש שביארו (פי חסידים מנספחים, ד"ה אות חמט, גסס התפארת שלמה) כי באמת מדוקדק הוא. שרוב עוונותיו של אדם, כסבור הוא שאין זו אלא מצוה. יצרו מפתהו לומר כי מעשה טוב הוא וכך ראוי לנהוג. רק מעט מזער מכיר הוא בכך שאכן עבירה זו שאין עליה כל הצדקה. כנגד עבירות אלו אומר 'על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע'. והוא על דרך שדרש הפנים 'יפות' (כי תפא ד"ה וסו"ט ממש) לקרא (שורא טו א) 'אשמתנו גדלה עד לשמים', דהכי קאמר, אחר שאשמתנו הפכה 'עד לשמים', וכביכול לא נעשה המעשה אלא 'לשם שמים', ודאי מה גדולה היא אשמתנו.

מַעֲבִיר רָאשׁוֹן רָאשׁוֹן (סליחות)

נעשות כזכויות

מהו 'מעביר ראשון ראשון'. יכול היה לומר 'מוחל' או 'מכלה' ראשון ראשון.

ביאר הרה"ק בעל 'יסוד העבודה' מסלונים זצ"ל (תולדות אבות עמ' רמח) כי באמת אין העוון נמחה לגמרי, אלא הקב"ה מעבירו ושומרו לפניו. שכן אם לבסוף עשה האדם תשובה מאהבה, שזדונות נעשות לו כזכויות, (יומא פה), חוזר הקב"ה וסופרן לזכותו.

בִּי לֹא עַל צְדָקָתְנוּ אֲנַחְנוּ מַפְיָלִים

תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ (סליחות)

על מה מבקשים

היה המגיד מדובנא זצ"ל (א"ל יעקב, ויק"ד ד"ה ודב) עומד ומוכיח בשער: 'לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך'... הכל בוכים, ומבקשים ומתחננים. , אך על מה בקשתם, לעוד מעט חיי שעה והרווחה גשמית. לא על צדקותינו - לא על אוצר של יראת שמים. את מחסור גופנו חשים אנו היטב, ומבקשים למלא כל צרכינו. אך על הנשמה הטהורה, אין מי שם על לב.

